

**İSTİŞÂRENİN ÖNEMİ VE HZ. PEYGAMBER'İN
UYGULAMALARINDAN ÖRNEKLER***

**THE IMPORTANCE OF CONSULTATION AND SOME
EXAMPLES OF PRACTICES OF THE PROPHET**

Recep ASLAN**

Özet

Kur'ân-ı Kerîm, istişârenin önemini açık bir şekilde vurgulamış aynı zamanda Hz. Peygamber'e istişâre etmeyi emretmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in, sadece kendi görüşüyle amel etmediğini, gerektiğinde ashâbıyla istişâre ettiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'in hayatı kuşatan birçok alanda istişâreleri bulunmaktadır. Bu makalede İslam'ın istişâreye verdiği önem ve Hz. Peygamber'in konuya dair örnek uygulamaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: İslam, Hz. Peygamber, Sünnet, İstişâre

Abstract

The Holy Quran clearly emphasizes the importance of consultation and orders consultation to The Prophet. As a matter of fact, we know that the Prophet is not who acting on his own opinion but also consulting to his companions in many times. There are many consultations examples concerning the various areas in the Prophet life. In this article, it is examined the importance of consultation in Islam and the practices of the Prophet on it.

Keywords: Islam, The Prophet, Sunnah, Consultation

* Bu çalışma, yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümünden derlenmiştir. Rasûlullah'ın İstişâreleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996.

** Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İDKAB Bölümü, recep_aslan72@hotmail.com.

Giriş

Bilgisi sınırlı olan insanoğlu, doğru hareket edebilmek için daha bilgili olanlara danışmak, onların bilgi ve tecrübelerinden istifade etmek istidadında yaratılmış bir varlıktır. Allah (c.c.) insana doğruyu bulması için danışmayı emretmiştir. Hz. Peygamber'in istişâreyi öneren uyarılarında ve bu anlayışa uygun uygulamalarında konuya dair birçok örnek görmekteyiz.

Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetin istişâreye önem vermesi, bu işin yöntemini göstermesi, İslâm'ın her çağa hitap ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla istişâre, günümüze değin İslâm'ın canlılığını korumasına katkı sunmuş ve sunmaya devam edecektir.

İstişâre, genel bir prensiptir. Her konuyu, o konuda bilgi, tecrübe ve ihtisas sahibi olan insanlarla istişâre etmek gerekir. Ekonomik bir konuyu ekonomistlerle, savaşa ait bir konuyu savaş tecrübesi olan, savaş konusunda yetişmiş askerî şahsiyetlerle, siyasi konuları diplomat ve hukukçularla, hâsılı her konuyu, o konuda yetişmiş kişilerle istişâre etmek gerekir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.), kendi döneminde işin uzmanlarıyla istişâre etmiştir. Vahiy bulunmayan konularda o işin ehliyle istişâre etmekten geri kalmamıştır.

I. İstişârenin Kelime ve Terim Anlamları:

İstişâre ve şûrâ kavramlarının fiil kökü “şevere”dir. Arapça'da “işâret” kelimesi, harf-i cersiz kullanıldığı zaman, bir şeyi tayin ederek göstermek, “ilâ” harf-i cerri ile kullanıldığı zaman, “işâret etmek; el, göz veya kaş ile ima etmek” anlamlarına gelir. Aynı kelime “alâ” ile kullanıldığında ise, “görüş bildirmek, yapılması gerekeni öğütlemek ve doğru yolu göstermek gibi” manaları ifade eder. İstişâre, müşâvere, meşveret, müşûre hep bu kökten türetilen “danışıp görüşmek ve işâret almak” manasına gelen mastar kelimelerdir.¹

Ayrıca bu kelimeler (istişâre, müşâvere, meşveret, meşûre ve teşâvür), “arı kovanından bal almak” manasına da gelir. Bununla sanki birçok görüş, seçenek ve alternatiften bal gibi en saf, en halis ve en faydalı olan kanaati elde etmek manası kastedilir.²

“Şûrâ” kelimesi de, aslında “tûbâ” vezninde bir mastar olup arz edilen mastarların kökünü teşkil eder ve tıpkı onlar gibi, “danışmak” ve “birbirinden görüş almak” demektir.

1 Cevherî, İsmail b. Hammâd, es-Sihah Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye, (Thk. Ahmed Abdulgafur Attâr), Dâru'l-İlm, Beyrut, 1984, II, 704; İbn Fâris, Ahmed b. Zekeriyya, Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luga, (Thk. Abdüsselâm Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Kahire, 1972, III, 226-227; İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisânu'l -Arab, Beyrut, ts, IV, 434-435; Râzî, Fahreddin b. Ömer, et-Tefsîrû'l-Kebîr, Matbaatü'l Behiyye, Mısır, ts., IX, 66; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Azim Dağıtım, İstanbul, ts., II, 451-452; Hızlı, Mefail, Köse, Saffet, Şamil İslâm Ansiklopedisi, III, 230.

2 Cevherî a.g.e., II, 704; İbn Fâris, a.g.e., III, 226; Zebîdî, Muhammed Murtaza, Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus, (Thk. Ali Hilâlî, Abdüsselâm Muhammed Harun vd.), Kuveyt, 2004, XII, 252; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 434-435; Hızlı, a.g.e., III, 230; Dımcı, Abdullah b. Amr b. Süleymân, el-İmâmetü'l-Uzmâ, Riyad, 1987, s. 422; Türcan, Talib, “Şûra”, DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, 230.

Zamanla daha çok, “danışma” mânasında kullanılan bu kelime, “görüş sahibi” anlamında isim olmuş ve aynı zamanda toplanıp görüş beyan eden cemaatin de adı haline gelmiştir.³

Kıyasıca istişâre, herhangi bir konuda karar alınmadan önce, yetkili kişilerin görüşünü öğrenmektir. Meselelerin etraflı bir şekilde araştırılması, fikir alış-verişi, daha sonra da alınan kararın uygulanması veya ta'dil edilmesinin gerekliliğidir. Demek ki istişâreden maksat, herhangi bir meselede istişâre yapılırken, meselenin en güzel yönünü bulmaktır, hata ihtimalini aza indirmektir.⁴

Hadislerde şûrâ, istişâre, müşâvere, meşveret, meşûre ve teşâvur gibi kelimeler sözlük anlamlarıyla sıkça geçmektedir.⁵ Hadislerde istişâre, “kişisel ve toplumsal düzeyde her iş bakımından doğru karar almanın gerekli bir metodu” olarak tanımlanmıştır.⁶

Yukarıdaki özet bilgilerden sonra İslam'da istişârenin önemi ve gerekliliği üzerinde durmak yerinde olacaktır.

II. İslam'da İstişârenin Önemi

İstişârenin tarih itibarı ile çok eskilere kadar uzandığını, Kur'ân-ı Kerîm âyetleri arasına serpiştirilen birtakım olaylar sayesinde anlamak mümkündür. Aşağıda zikredeceğimiz bazı olay ve ayetler İslam'ın istişâreye verdiği değerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1. Belkıs, Hz. Süleyman'ın gönderdiği mektup üzerine, nasıl bir siyaset takip edileceğini tayin etmek için yakın devlet adamlarını toplamış ve konuyu onlarla istişâre etmiştir.⁷

2. Hz. Musa'nın İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkarma teşebbüslerine engel olmak isteyen Firavun, hatt-ı hareketi tayin etmek için yakın arkadaşları ile konuyu istişâre etmiştir.⁸ Fakat bu istişâre, şer amaçlı bir görüş alış verişi olarak değerlendirilmelidir.

Bu iki olayın yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm'de istişâre ile ilgili iki sarîh âyet de mevcuttur. Bunlardan birincisi Mekke'de nazil olan ve istişârenin önemine binaen “Şûrâ” adı verilen sûrenin 38. âyetidir. İkincisi ise, Medine'de Uhud savaşı neticesinde indirilen Âl-i İmrân sûresinin 159. âyetidir.

Allah (c.c.) kıyamet gününde rızasına mazhar olacak mü'minlerin bazı vasıflarını bildirdiği ve henüz Medine'deki İslâm devleti kurulmazdan önce Mekke devrinde indirdiği

3 Yazır, a.g.e., II, 452; VII, 30; Cevherî a.g.e., II, 705; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 437; Hızlı, a.g.e., III, 230; Türcan, “Şûra”, DİA, XXXIX, 230.

4 Babilli, Mahmud, İslâm'da Şûrâ (çev. Nihat Armağan, Kemal Çobanbeyli), Fikir Yayınları, İstanbul, 1985, s. 27; Dımcı, a.g.e., s. 422.

5 Bkz. Wensinck, A. Y., el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzı'l-Hadis, Leiden, 1936, III, 209-212. (“Şvr” md.)

6 Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, el-Câmiu's-Sahih, (Thk. Ahmet Muhammed Şakir), Kahire, ts., Fiten, 78; Türcan, “Şûra”, DİA, XXXIX, 231.

7 Nemi, 27/29-33.

8 A'raf, 7/109-112.

Şûrâ sûresinde: “*Ki onlar Rablerinin davetine icabet ettiler ve namazı kıldılar. Onların işleri aralarında şûrâ (danışma) ile dir. Ve kendilerine verdiğimiz rızıktan harcarlar*” buyurmaktadır.⁹ Allah (c.c.), mümin kullarının iman ve ibadetlerle ilgili diğer vasıfları arasında, “şûrâ” ve “istişâre” prensibinin, Müslümanların hayatında, devletin siyasi ve idarî bir düzeni olmaktan öte ailede, toplumda ve sosyal hayatın bütün alanlarında uygulanması gereken ana vasfı olduğunu beyan etmektedir. Bu âyet, genel olarak her işte istişâre ve şûrâ’nın lüzum ve önemini göstermektedir.¹⁰

Medine’de nazil olan Âl-i İmrân sûresi’nin 159. âyetinde ise, Allah (c.c.), Peygamberimiz (s.a.v.)’e hitaben Uhud savaşının acılarından sonra ve oldukça kritik bir zamanda, ashâbi ile istişâre etmelerini kesin bir ifade ile emretmekte ve şöyle buyurmaktadır:

*“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Artık kararını verdiğin zaman da Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine sığınanları sever.”*¹¹

Ayrıca “Eğer ana-baba aralarında istişâre ederek ve anlaşarak (daha önce) süttten kesmek isterlerse kendilerine günah yoktur”¹² şeklindeki âyette de çocuğun süttten kesilmesi hususunda ebeveynin istişâre etmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Bu âyette aile hayatını ilgilendiren konulardan olan süt emzirme süresini tayin etmede ebeveynin birlikte karar vermeleri gerektiği ifade edilmiştir.

Yukarıdaki âyetlerde de görüldüğü gibi Kur’ân-ı Kerîm, “şûrâ” terimini açıkça kullanarak İslâm ümmetinin ferdî, ailevî, toplumsal, siyasi vb. işlerinin istişâre ile olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Nisâ sûresinin iki yerinde de “*ûlûl-emr*” den söz etmiştir. Birincisinde tebeadan, Allah (c.c.) ve Peygamber (s.a.v.)’den sonra onlara itaati istemiş; ikincisinde ise işlerin kesin çözüme bağlanması, hangi halin güvenlik hangisinin tehlike olduğunun kararlaştırılması konularında yetkili/uzman olarak onlara başvurulmasını zorunlu tutmuştur. Birinci âyette tebeaya hitaben şöyle der: “*Ey inananlar, Allah’a itaat edin, Resûl’e ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin.*”¹³ İkincisinde ise, “*ûlûl-emr*”e, bilgi sahiplerine götürmek yerine, cahilce davranıp işleri karıştıran kimi Müslümanlara sitem ederek doğru olmayan bu davranışları eleştirmektedir:

“Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelse onu yayarlar. Hâlbuki onu Rasûl’e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah’ın size lutuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız

9 Şûrâ, 42/38.

10 Aydın, Ali Arslan, *İslâm’da Şûrâ’nın Manası Yeri ve Önemi, İslâm Dergisi*, Eylül, 1990, s. 27.

11 Âl-i İmrân, 3/159.

12 Bakara, 2/ 233.

13 Nisâ, 4/59.

müstesna şeytana uyup giderdiniz."¹⁴

Bu âyetlerde iki şey dikkatimizi çekmektedir:

1. Kur'ân-ı Kerim müfred/tekil sîgasıyla “*veliyyül-emr*”den (emir sahibi) değil, çoğul sîgasıyla “*ûlu-l-emr*” den (emir sahipleri) söz etmektedir. Bu üslubuyla şûrâ'ya dayalı önderliği överken; Müslümanların işleri hususunda tek başına karar almayı da reddetmektedir.¹⁵

2. Kur'ân-ı Kerim, “*emir sahipleri*”nin sözkonusu yetkilere sahip olabilmeleri için ümmetten olmaları şartını getirmiştir. Şu anlamda ki: Bu kişilerin ümmetin güvenine mazhar olarak seçimle gelmiş olmaları, ümmetin hayatını yönetmeye ehil olmaları gerekir. Bu Kur'ânî işaretlerde tebeanın istişâre yoluyla “*ûlu-l-emr*”in seçimine katılmalarının kaçınılmaz zorunluluğunun vurgulandığını görüyoruz. Yine âyetlerden yöneticilerin tebeyı, istişâre'ye dayanarak yönetmeleri gerektiğini anlıyoruz.¹⁶

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm, düşünce ve siyasette istişâre yolunu övme tarzında, selîm fitratlarıyla veya önceki semâvî mesajlardan ilham alarak bu yola başvuran, böylece düşünce ve karar aşamasında şûrâya başvurmakla öne çıkan millet ve kavimleri de misal vermektedir.

Kur'ân'ın anlattığı üzere Belkıs'ın kraliçeliği döneminde Sebe'Krallığı'nda yönetim, siyaset, karar alma üslûbu istişâre ile idi. (*Hüdhüd mektubu götürüp attuktan sonra Sebe' melikesi Belkıs) müşâvirlerine dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı. Mektup Süleyman 'dandır. Rahmân ve Rahîm olan Allah 'ın adıyla (başlamakta) dır. Bana karşı baş kaldırmayın, teslimiyet göstererek bana gelin, diye (yazmaktadır). Ey ileri gelenler! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz ki) Siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam” dedi.*¹⁷

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerîm, vahiyden uzak kalan kimselerin de istişâreye başvurduğunu bize bildirmektedir.

II. Sünnette İstişâre ve Hz. Peygamber'in İstişâre Örnekleri

Hz. Peygamber'in risaleti süresince istişâreye, bilindiğinden çok daha fazla önem verdiği bir gerçektir. Onun, gerek Mekke'de, gerekse Medine'de hakkında vahiy nazil olmayan meseleleri genellikle arkadaşlarıyla istişâre ederek çözümlediğini ve bunun böyle olması gerektiğini fiilen gösterdiğini hadis kaynaklarından öğrenmekteyiz. Bir rivayette şöyle denilmektedir: “*Müslümanların fikrini almadan “emir” tâyin etseydim, İbn Ummü*

14 Nisâ, 4/83.

15 Umâra, Muhammed, *İslâm ve İnsan Hakları*, (çev. Asım Kanar), Denge Yayınları, İstanbul, s. 31.

16 Umâra, *a.g.e.*, s. 32.

17 Neml, 27/29-32.

Abd'i/Abdullah b. Mes 'ûd'u tâyin ederdim."¹⁸ Yine Ebû Hureyre: "*Rasûlulah (s.a.v.)'den daha çok, adamları ile istişâre eden bir kimse görmedim*" der.¹⁹

Peygamber (s.a.v.)'i istişâre'ye bu kadar önem vermeye sevk eden şey istişârenin te'siri hakkında taşıdığı inanç idi. Kendisi istişâre konusunda şöyle diyordu: "*İstişâre edilen kişi, kendisine güvenilen kişidir.*"²⁰ "*Gelip geçen bütün Peygamberlerin ikisi semâ ehlinden, ikisi de arz ehlinden olmak üzere istişâre edeceği dört veziri olageldiğini ve kendisinin de aynı şekilde dört vezirle takviye edildiğini*"²¹ belirten Peygamber (s.a.v.) salih bir müşâvirin önemini belirtme sadedinde bir başka hadislerinde şöyle buyurmaktadır: "*Sizden, üzerine mesuliyet yüklenen bir kimse için Allah hayır murâd ederse, ona "Salih" bir vezîr nasib eder de unuttuğu şeyleri hatırlatur, hatırladığı şeylerde de yardımcı olur.*"²²

Peygamber (s.a.v), istişâre'nin toplumsal hayata getireceği huzur ve saadeti ifade için de şöyle buyurmuştur: "*İdarecileriniz, içinizden iyi kişiler, zenginleriniz ise cömert kişiler olduğu ve işleriniz de müşâvere ile yürütüldüğü takdirde, sizin için toprağın üstü altından daha hayırlıdır. İdarecileriniz kötüleriniz; zenginleriniz ise cimrileriniz olduğu ve işleriniz de kadınlarınıza kaldığı zaman sizin için toprağın altı üstünden daha hayırlıdır.*"²³

Peygamberimiz (s.a.v)'in hayatına baktığımızda, onun vahiy gelmeyen hususlarda as-hâbiyla istişâre ettiğini görürüz. O, ferdî, ailevî, ticarî, cezaî v.b. tüm konularda mutlaka istişâre etmiş, gerek tavsiyeleriyle, gerekse amelî boyutuyla hiç bir konuda istişâreyi ihmal etmemiştir. Ebû Hureyre: "*Rasûlullah (s.a.v.)'den daha çok adamları ile istişâre eden bir kimse görmedim*" demek suretiyle bu hakikate işaret etmiştir.²⁴

Hiz. Peygamber, "*İstişâre edilen kişi, kendisine emniyet edilen kişidir*"²⁵ buyurmuştur. Bu rivâyete göre müsteşâr/fikrine başvurulacak kimse, güvenilir bir kimse olmalıdır. Hadis, bir bakıma, sorunların, güven vermeyen, hakikati olduğu gibi söyleyeceğinden emin olmayan kişilerle danışılmaması gerektiğini de vurgulamaktadır. Hiz. Peygamber, kendisiyle istişâre edilen kimsenin güvenilir olmasının adeta bir mecburiyet olduğunu, tersinin ise ihanet olduğunu şöyle ifade etmiştir: "*Kim, bir kardeşine, gerçeğin başka olduğunu bildiği halde bir şeyi tavsiye ederse ona ihanet etmiş olur.*"²⁶

18 Tirmizî, Menâkıb, 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut, ts., I, 76.

19 Tirmizî, Cihâd, 34.

20 Tirmizî, Edeb, 57; Ebû Davûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, es-Sunen, Mısır, 1952, Edeb, 114; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid, es-Sunen, (Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki), Kahire, 1954, Edeb, 37; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 274; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, es-Sünenü'l-Kübra, Beyrut, 1344, X, 112.

21 Tirmizî, Menakıb, 17.

22 Ebû Davûd, Harâc, 4.

23 Tirmizî, Fiten, 78.

24 Tirmizî, Cihâd, 34.

25 Tirmizî, Edeb, 57; Ebû Davûd, Edeb, 114; İbn Mâce, Edeb, 37; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 274; Beyhakî, a.g.e., X, 112.

26 Ebû Davûd, İlim, 8.

Nitekim başka bir rivâyette de Hz. Peygamber: “Sizden biriniz kardeşiyle istişâre etmek isterse kardeşi görüşünü söyleyerek ona yol göstere”²⁷ buyurmuştur. Bu rivâyette de danışmanlık yapanların doğru bilgi vermeleri gerektiği hatırlatılmaktadır. Çünkü İstişâre bir sorumluluktur. Ona ehil olmayı ve tabi olmayı gerektirir.²⁸

Hadis kitaplarında birçok istişâre örneği bulunmakla beraber, bunları yoğunluklarına göre gruplandırmak mümkündür. Bunu yaptığımızda, Hz. Peygamber'in daha çok şu konularla ilgili istişârelerde bulunduğunu görürüz:

- Devlet başkanı olarak yaptığı istişâreler
- Dinî konulardaki istişâreleri
- Ticarî konulardaki istişâreleri
- Hukukî-cezâî konulardaki istişâreleri
- Ailevî münasebetlerle ilgili istişâreleri
- Ferdî istişâreleri

Peygamberimizin yaptığı istişâreler üzerine yaptığımız bu incelemede yukarıdaki tasniflerde beliren konuların diğerlerine göre daha yoğun olduğunu gördüğümüzü söyleyebiliriz. Şimdi yukarıya yazdığımız öne çıkan istişâre konularını müstakil olarak ele alıp örneklerle zenginleştirmeye çalışacağız.

a. Devlet Başkanı Olarak Yaptığı İstişâreler:

İstişâre, idârî mekanizmaların vazgeçilmez unsurunu meydana getirir. Danışmak, devlet başkanlarının da hata yapabilecekleri görüşünden kaynaklanır. İslâm'da hata, haksızlık ve kanunlara muhalefet kimin tarafından yapılırsa yapılsın kabul edilmez. Devlet başkanı hukuka aykırı bir tasarrufta bulunamaz ve millet menfaatine ters düşen kararlar alamaz.²⁹ “Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyla muhâfaza etmekten sorumludur.”³⁰

Kanunlara ve hukuka uygun kararlar alıp tatbik etmenin yolu ise istişâreden geçer. Rasûlullah (s.a.v.)'in bu konuda yapmış olduğu birçok icraatı vardır. Savaşla ilgili bir kısım örnekleri zikredeceğiz.

Bedir'de Ebû Sufyan'la savaşılıp savaşılmaması konusunda Hz. Peygamber ashâbla istişâre etmiştir. Ebû Sufyan'ın gelmekte olduğu haberi kendisine ulaşınca Hz. Peygam-

27 İbn Mâce, Edeb, 37.

28 Umâra, a.g.e., s. 34. Ayrıca bkz. Gezgin, Ali Galip, “Kur'an'da ve Türk Devlet Geleneğinde Şûra”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 1997, Sayı: 4, s. 195.

29 Yeniçeri, Celal, Asr-ı Saadet'te Devlet Bütçesi, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, III, 254.

30 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul, 1979, Cum'a, 11.

ber bir istişâre meclisi kurmuştur. Evvelâ Ebû Bekir sonra Ömer ayağa kalkıp, muhâcirleri temsilen Kureyş ordusuna karşı gidilmesi ve Ebû Sufyan'ın kervanını takipten vazgeçilmesi yönünden görüş beyan ettiler. Daha sonra Ensâr'dan Sa'd b. Ubâde ayağa kalkıp: “Bizi kastediyorsunuz sanırım? Ey Allah'ın Elçisi! Nefsim elinde bulunan (Allah)'a yemin ederim ki eğer sen bize atlarımızı deryaya sürmemizi emretmiş olsaydın mutlaka deryaya sürerdik. Ve eğer sen bize atlarımızı Berku'l-Gımad'a³¹ sürmemizi emretseydin bunu da yerine getirirdik” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber insanları Kureyş ordusuyla savaşmaya çağırdı. Alınan karara göre hareket ettiler ve Bedr'e vardılar. Bir süre sonra Kureyş ordusunun su taşıyan develeriyle karşılaştılar.³²

Görüldüğü gibi, bu istişâre bütün Müslümanları ilgilendirdiği için Hz. Peygamber, her kesimin temsilcisiyle görüşmüştür. Görüşmeler neticesinde sonuna kadar savaşılacağına ve Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarını sürdüreceklerine dair görüşler ortaya çıkmış ve savaş kararı alınıp uygulamaya geçilmiştir.

Yine Bedir'de Mekkeli müşriklerle savaş kararından sonra, ordunun karargâhı ve mevzilenmesi konusunda fikir beyan eden Hubâb b. el-Münzir'in görüşüne göre amel edilmiştir.

Hubâb b. el-Münzir bin el-Cemûh bu konuda şöyle der: “Hz. Peygamber ile Bedir günü savaşa ben de katıldım. Hz. Peygamber Bedir kuyusunun yanına geldi ve kuyunun arkasına mevzilenmeye karar verdi.

Ben de:

“Ey Allah Elçisi! Burası Allah'ın seni yerleştirdiği bir yer mi yoksa harp, rey ve hile gereği takdiriniz mi?” diye sordum. Hz. Peygamber buyurdu ki:

“Elbette ki o harp, rey ve hile sonucudur.”

Ben de:

“Ya Rasûlallah! Burası konaklama yeri için uygun değildir. İnsanları kaldır ve bizimle müşriklerin en yakınındaki suya gel. Sonra o suyun ötesindeki kuyuların sularını bozalım. Orada bir havuz yapalım ve su ile dolduralım ki Kureyş ile savaştığımızda biz içelim onlar ise içmesinler.” Bunun üzerine Hz. Peygamber dedi ki:

“Hakikaten re'yle iyi yol gösterdin.”

Hz. Peygamber beraberindeki insanlarla Bedir kuyularına geldiler. Sonra emretti, su kuyuları kapatıldı. Müslümanların yanında konakladığı su kuyusunun üzerinde ise bir

31 Berku'l-Gımad, Mekke'ye beş konak mesafesinde, sahil tarafında bir yerdir. Suyûtî, ed-Dibâc ala Sahîh'i Müslim, (Thk. Ebû İshâk el-Huveynî), Dâru İbn Affân, Riyâd, 1996, IV, 389.

32 Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut, 1955, Cihâd ve's-Sîyer, 83; Ahmed İbn Hanbel, *a.g.e.*, III, 219-220; 257-258.

havuz yaptı. Böylece düşman sudan mahrum bırakılmış oldu.³³

Bu örnekte Hz. Peygamber, Bedir kuyularını iyi bilen ve savaş yerinin tespiti konusunda tecrübeli olan Hubâb b. el-Münzir'in itirazını dikkate almış ve onun önerdiği yer tercih edilmiştir.

Yine Bedir savaşı sonrası esirlerin durumu müzakere edilirken, Ömer (r.a.), onların hepsinin öldürülmesini teklif etti. Ebû Bekir (r.a.) ise onların fidye karşılığında serbest bırakılmalarını istedi. Hz. Peygamber sonuncu re'yi kabul etti.³⁴

Uhud savaşında kendisi Medine'de kalınmasını daha uygun görüyorken sahabe'nin çoğunluğu Medine dışına çıkılması taraftarıydı. O da onların görüşü ile amel etti.³⁵

Bu konuda örnekleri çoğaltabiliriz.³⁶ Hz. Peygamber'in Hendek Savaşı'nın planıyla ilgili Selmân-ı Farişî'yle yaptığı istişâre örneğiyle yetinelim.

Hz. Peygamber, Mekke'deki müşriklerin savaş hazırlıklarından haberdar olunca, as-hâbını topladı. Rasûlullah (s.a.v.) savaşın ne şekilde yapılacağı konusunda sahâbîlerle istişâre etti. Selmân-ı Farişî (r.a.) Medine'nin çevresine hendek kazılmasının uygun olacağını ifade etmiş, kavmi Farişiler'in bu yöntemden faydalandığını, bir şehri kuşattıklarında etrafına hendek kazdıklarını söylemişti. Selmân-ı Farişî'nin bu görüşü isabetli bulundu. Hz. Peygamber, hendek kazılmasını emretti, kendisi de hendeğin kazılmasında çalıştı.³⁷ Örnekte de görüldüğü gibi hendeğin kazılması konusu istişâre sonucu gündeme gelmiştir.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, Bedir, Uhud ve Hendek savaşı vb. birçok örnekte önemli devlet işlerini ashâbına danışmıştır. Kimi zaman aynı görüşü paylaşmasa da çoğunluğun görüşüne itibar etmiştir.

b. Dinî Konulardaki İstişâreleri:

Akidevî meseleler, dinin temel hükümleri ve kulluğun işareti olan şeyler Hz. Peygamber'in Allah'tan alıp ümmete açıkladığı vahiyle sabit olur. Dinin temelini oluşturan bu gibi konulara istişâreyi ve şahısların görüşünü karıştırmadan Allah'tan nasıl gelmişse olduğu gibi kabul etmek ve boyun eğmek gerekir. Fakat Hz. Peygamber bu tür konuların bazısının nasıl ifa edileceğini istişâre konusu yapmıştır.³⁸

33 İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebevîyye*, Beyrut, 1971, II, 272; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basrî, *Kitabu'l-Tabakâti'l-Kebîr*, Beyrut, ts., II, 14-15, 24; Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım, Ankara, 1992, s. 69.

34 Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, I, 30-31, 49; III, 243; Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1990, II, 893; Akbulut, *a.g.e.*, s. 72.

35 İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 67-68; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 38; Hamidullah, *a.g.e.*, II, 892; Akbulut, *a.g.e.*, s.73-74; **Köten, Akif**, *Hz. Peygamber'in Devlet Başkanlığı*, Furkan Ofset, Bursa, 1993, s. 6.

36 Farklı örnekler için bkz. Aslan, Recep, *Rasûlullah'in İstişâreleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996, s. 28-32; Tezcan, Tuğrul, *Kur'an'da Şûrâ Kavramı ve Çağdaş Yorumları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 96-104.

37 İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 235; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 66.

38 Umâra, *a.g.e.*, s.38.

Mesela namaz dinin temel konularından biri olup istişâre konusu değildir. Fakat Müslümanlara namaz vakitlerinin duyurulması için nasıl bir çözüm bulunulması gerektiği istişâre konusu olmuştur.

Bu konuda Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: “Müslümanlar Medine’ye geldikleri zaman bir araya toplanır ve namaz vakitlerini gözetlerlerdi. İlk zamanlarda namaz için nida edilmezdi. Bir gün bu hususta konuşular. Kimi, “Hıristiyanların çanı gibi bir çan kullanın” dedi. Kimi, “Yahudilerin borusu gibi bir boru kullanın” dedi. Ömer b. Hattâb da “Namaza çağırarak bir kişi gönderemez misiniz?” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki: “Ya Bilâl! Kalk, namaz için nidâ et (ezan oku).”³⁹ Böylece namaz vakitlerinin nasıl duyurulacağı problemi, Müslümanlar arasında istişâre konusu olmuştur. Ezân, sünnet yoluyla meşru kılınmakla birlikte âyetlerle de te’yid edilmiştir.⁴⁰

c. Ticarî Konulardaki İstişâreleri:

Ashâb, devlet işlerinde ve dinî işlerde Hz. Peygamberle istişâre ettikleri gibi ticarî konularda da istişâre ediyorlar, problemlerinin çözümü için O’na başvuruyorlardı.

Bir defasında meyve alım-satımı konusunda ashâb Hz. Peygamberle istişâre etti. Zeyd b. Sâbit’in rivâyetine göre, (Hz. Peygamber zamanında), insanlar henüz olgunlaşmamış meyveleri alıp satıyorlardı. Müşterilerin meyveleri topladığı ve tarafların haklarını isteme vakti geldiği zaman, müşteri: “Meyve çürüdü, ermeden bozulup döküldü, hastalık dokundu” -ki bunlar birer tabii afettir- gibi laflar ediyor ve taraflar ihtilafa düşüyorlardı.

Bu tür davalar artınca Hz. Peygamber, ihtilaf ve anlaşmazlıklarının çokluğundan ötürü, bir istişâre olmak üzere:

“Eğer iş böyle gitmiyorsa o halde meyve olgunlaşana değin satım işlemi yapmayın” buyurdu.⁴¹

Buhârî şârihi Bedrüddin el-Aynî (ö. 855/1451), bu rivâyeti değerlendirirken “meşveret”, “müsteşîr” gibi kavramları tahlil etmiştir. Bu hadiste geçen istişâreden maksadın şu olduğunu söylemiştir: “Kişiler arasında kargaşaya sebep olmasın diye, meyveler olgunlaşmadan alım-satım konu olmamalıdır.”⁴²

Ashâb, Hz. Peygamber’in bu ticarî istişâre anlayışını kendi aralarında da uyguluyorlardı. Yani onlar da ticarî konularda istişâreyi ihmal etmiyorlardı. Şu haber bu uygulamanın somut bir örneğidir:

39 Buhârî, Ezân 1, Enbiya, 50; Müslim, Salât, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 27; Tirmizî, Salât, 25; Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Kahire, 1964, Ezân, 1; İbn Mâce, Ezân, 1; İbn Hişâm, *a.g.e.*, II, 154; İbn Sa’d, *a.g.e.*, I, 246-248.

40 Bkz. Mâide, 5/58; Cum’a, 6/19.

41 Buhârî, Buyû’, 85; Ebû Dâvûd, Buyû’, 22.

42 Aynî, Bedrüddin Mahmud b. Ahmed, *Umdetü’l-kârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2001, XII, 5-6.

Sâlim el-Mekkî'nin bir bedevîden haber verdiğiğine göre, bu kişi Rasûlullah (s.a.v.) zamanında sağmal devesini satması için Talha b. Ubeydullah'a uğradı.

Talha:

Rasûlullah (s.a.v.): “Şehirlilerin, bedevînin malını onun namına satmasını yasakladı ama sen çarşıya git, satın almak isteyenlere bak, (sonra gel) bana danış. Ben sana verilen fiyata göre sat veya satma derim” dedi.⁴³

d. Hukukî-Cezâî Konulardaki İstişâreleri:

Ashâb, hukukî bir problemleri olduğu zaman Hz. Peygamber'e gelip durumu arz ediyorlardı. Hz. Peygamber onların görüşlerini aldıktan sonra uygun olan hükümü veriyordu. Gerçi bu tür danışmalar neticesinde Hz. Peygamber'in verdiği kararlar kaza niteliğinde idi. Çünkü hukukî kuralların bir kısmı zaten konulmuştu. Nasslar ile sabit idi. Bunlar istişâre neticesinde de değişmeyen kurallar idi. Ashâb yapılan işin ceza kapsamına girip girmediğini, Hz. Peygamber'e danıştırdı.

Berîre'nin⁴⁴ hürriyete kavuşturulması buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hz. Âişe Berîre'yi satın alıp hürriyete kavuşturmak istemiştir. Fakat sahipleri velâ hakkının kendilerine ait olduğunu söyleyince Hz. Âişe durumu Rasûlullah (s.a.v.)'e zikretti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye:

“Eğer sen onların ileri sürdükleri bu şartı onlar lehine kabul etsen de şüphesiz velâ hakkı ancak âzâd edenindir” diyerek Hz. Âişe'ye hukukî yolu göstermiştir.⁴⁵

Cezâî konularda ashâbla sık sık istişârede bulunan Hz. Ömer'in de ilgili pek çok uygulaması bulunmaktadır ki bunlardan biri şarap içenlerle ilgilidir. Hz. Ömer, bu konuda insanların ileri gelenleri ile istişâre de bulundu. Abdurrahman b. Avf, “Şer'i hadlerin en hafifi gibi seksen (sopa olması görüşümdedir)! dedi ve (görüşünün kabul edilmesi üzerine) Ömer cezanın bu şekilde olmasını emretti.⁴⁶

Yine Ömer b. Hattâb zamanında iki adam karşılıklı birbirlerine sövdüler. Bunlardan biri diğerine:

“Vallahi ne babam zina etmiştir, ne de annem” dedi. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb bu ta'riz yoluyla iffete iftira mıdır, değil midir diye ashâbla istişârede bulununca birisi:

“Adam bununla anasını ve babasını övmüştür” dedi. Bir başkası da: “Anasını ve babasını övmek başka türlü de olabilirdi (sövüşme esnasında böyle demesi hasmının ana

43 Ebû Dâvûd, Buyû', 47.

44 Berîre, Hz. Âişe'nin satın alıp daha sonra serbest bıraktığı âzâtlı cariyesidir. Geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, X, 244-248.

45 Buhârî, Zekât, 61, Et'ime, 31; Müslim, Itk, 2; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XLII, 243, 264.

46 Müslim, Hudûd, 35; Tirmizî, Hudûd, 14. Benzer bir rivayet için bkz. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdûlbâkî), Kahire, ts., Eşribe, 2.

ve babasının iffetine sataşmadır.) Ona hadd-i kazf/iffete iftira cezası uygulanması gerekir” deyince Hz. Ömer ona seksen kırbaç vurdu.⁴⁷

e. Ailevî Münasebetlerle İlgili İstişâreleri:

İslâm, ailenin uyum içinde devam etmesini sağlamak için karı-kocanın, işlerini istişâre yolu ile yürütmelerini istemiştir. Ailevî meselelerde erkeğin hanımı ile istişâre etmesi ve ortak karar vermeleri esastır. Örneğin, “Eğer ana-baba aralarında istişâre ederek ve anlaşarak (daha önce) sütten kesmek isterlerse kendilerine günah yoktur”⁴⁸ şeklindeki âyette çocuğun sütten kesilmesi hususunda ebeveynin istişâre etmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Rasûlullah (s.a.v.)’ın hayatında da kadınlarla istişâre örnekleri pek çoktur. Bu örneklerden bir kısmı kadınlarla istişâre etmeyi emretmektedir:

“Kendilerini ilgilendiren hususlarda kadınlarla istişâre edin.”⁴⁹

“Kızları hakkında kadınlara danışınız.”⁵⁰

Yine kadının nikâhı esnasında onunla istişâre edilmesi konusunda Âişe (r.a.)’den şöyle bir rivayet aktarılır. Hz. Âişe şöyle demiştir:

“Ya Rasûlallah! Kadınlarla nikâh akidleri hususunda istişâre edilir mi?” diye sordum.

Hz. Peygamber:

“Evet (kadınlarla nikâh akidleri hususunda istişâre edilir)” buyurdu.

Ben:

“(Ya Rasûlallah!) bakire bir kız, evlilik konusu danışıldığında utangaçlığı sebebiyle sıkıntı çekebilir” dedim.

Hz. Peygamber:

“Onun susması, izin verdiği anlamına gelir” dedi.⁵¹

Görüldüğü üzere, özellikle evlenme gibi şahsî bir meselede kadının fikrinin alınması ve ona uyulması ısrarla talep edilmektedir.

Kadınlarla istişâre konusunda sözlü beyanlardan başka fiilî örnekler de vardır:

1. İlk örnek “İfk (İftira)” hadisesiyle ilgilidir. Âyet-i Kerime ile içyüzü ortaya konan,

47 Mâlik b. Enes, Hudûd, 19.

48 Bakara, 2/ 233.

49 Ahmed b. Hanbel, a.g.e., IV, 192; II, 97; İbnu'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî, Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifetis-Sahâbe, Kahire, 1970, IV, 15.

50 Ebû Dâvûd, Nikâh, 23.

51 Buhârî, İkrâh, 3; Nikâh, 41.

hadis kitaplarında teferruatıyla açıklanan ve Hz. Âişe'ye münafıklarca atılan iftira üzerine, Hz. Peygamber hanımı hakkında geniş bir tahkikat yaptırmıştı. Bu tahkikat sırasında, sadece Hz. Ali gibi ileri gelenlerin değil, Berîre - ki Hz. Âişe'nin cariyesi idi - gibi bir kadının da fikrine müracaat etmişti.⁵²

Bu hadise Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inde genişçe yer almaktadır. Sadece konumuzla ilgili olan kısmını özetleyerek aktarmak yeterli olacaktır.

Hz. Peygamber, Mustalikoğulları gazvesine giderken Âişe (r.a.)'yi de götürmüştür. Konaklama yerinde Hz. Âişe'nin gerdanlığı kayboldu. O esnada kervan hareket etti. Askerlerin arkasından konaklama yerindeki eşyaları arayan Safvân b. Muattal es-Sulemî, Âişe (r.a.)'yi gerdanlığını ararken buldu. Bu olay üzerine Abdullah b. Übey başta olmak üzere birkaç münafık Âişe (r.a.)'ye zina iftirasında bulundular.

Olayın konumuzla ilgili kısmını Hz. Âişe'den nakledeyim: Hz. Âişe dedi ki: Ben o gece babamın evinde yattım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmedi, gözüme uyku da girmedi. Sabah olduğunda Hz. Peygamber Ali b. Ebî Tâlib ile Usâme b. Zeyd'i yanına çağırılmıştı. Vahiy gecikince eşi ile ayrılması hususunda onlarla istişâre etmişti. Usâme, Ehl-i Beyt için gönülünde beslemekte olduğu sevgiyi Hz. Peygamber'e ifade etti ve şöyle dedi:

“Ey Allah'ın Elçisi! Senin ailen hakkında iyilik ve hayırdan başka bir şey bilmiyoruz” dedi.

Ali b. Ebî Tâlib ise:

“ Ey Allah'ın Elçisi! Allah sana sınırı daraltmamıştır, onun dışında da kadın çoktur, fakat Âişe'nin cariyesine de sor, o sana doğruyu söyler” dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber Berîre'yi çağırıp:

“Ey Berîre! Âişe'de seni şüpheye düşürecek bir husus gördün mü?” diye sordu.

Berîre de:

“Seni hakikat üzere Peygamber gönderene yemin olsun ki, hayır görmedim. Onda görebileceğim en büyük kusur yaşının çok genç olmasıdır, hamur yoğururken uyur, bu sırada evin bes koyunu gelip hamuru yerdî” dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber o gün minbere çıktı ve bu iftirâyı ilk defa ortaya atan Abdullah b. Übey'i şikâyet ederek, şöyle seslendi:

“Ailem hakkında eziyeti bana ulaşan kimseden dolayı kim bana destek olur? Vallahi ben ailem hakkında hayır ve iyilikten başka bir şey bilmedim, bir kimseyi de dillerine doladılar, onun hakkında da hayır ve iyilikten başka bir şey bilmedim, o kimse evime de sadece benimle birlikte girerdi” buyurdu.

52 Buhârî, l'tisâm, 28; Şehâdât, 15; Magâzi, 34; Müslim, Tevbe, 56; İbn Hişâm, a.g.e., III, 313.

Bunun üzerine (Evs kabilesinin başkanı) Sa'd b. Muâz ayağa kalktı ve şöyle seslendi:

“Ya Rasûlallah! Vallâhi sana ben yardım edeceğim. Eğer bu (iftirâyı çıkaran) Evs'ten ise biz onun boynunu vururuz. Eğer Hazrecli kardeşlerimizden ise onun hakkında sen bize ne emredersen yerine getiririz” dedi.

Bu defa da (Hazrec kabilesinin başkanı) Sa'd b. Ubâde ayağa kalktı. Sa'd b. Ubâde bu olaydan önce iyi bir kimse idi, ancak bu defa kabilecilik duygusu ağır bastı. Sa'd b. Muâz'a karşı:

“Doğru söylemedin. Allah'a yemin olsun ki, sen onu (Abdullah b. Übey'i) öldüremezsin, buna da gücün yetmez” dedi.

Arkasından Useyd b. Hudayr ayağa kalkarak Sa'd b. Ubâde'ye karşı:

“Sen doğru söylemedin, Allah'a yemin olsun ki onu elbette öldürürüz. Şüphesiz sen münafıksın ki münafıkları savunuyorsun” diye karşılık verdi.

Bu şekilde Evs ve Hazrec kabileleri ayaklandılar, neredeyse kavgaya tutuşacaklardı. Hz. Peygamber ise henüz minber üzerinde bulunuyordu. Hemen minberden indi ve bunları yatıştırdı, sonunda sustular. Bu tartışmalardan sonra Hz. Peygamberin, Hz. Âişe'nin beraatini müjdeleyecek vahyi beklemekten başka çaresi kalmamıştı.

Hz. Âişe devamla şöyle demiştir: Hz. Peygamber (iftirâcıların iftirasından kinâye olarak):

“Ey Âişe, senin hakkında bana şöyle şöyle şeyler ulaştı. Eğer sen suçsuz isen Allah seni temize çıkaracaktır. Eğer bir günaha yaklaşınsa Allah'tan mağfîret dile ve tevbe et. Çünkü kul günahını itiraf eder, sonra tevbe ederse Allah tevbesini kabul eder” dedi.⁵³

Rasûlullah (s.a.v.)'in bu konuşması üzerine Hz. Âişe, yardımına sığılacak tek zatın Allah olduğunu söyleyerek bu işi O'na havale ettiğini söyledi. Daha sonra Allah (c.c.) bu işin Âişe'ye yapılan bir iftirâ olduğunu Rasûlullah (s.a.v.)'e bildirdi.⁵⁴

Özetle; Hz. Peygamber, ifk olayını istişâre konusu yapmış, ilk etapta bazı yakınlarına danışmış, daha sonra mescid-i nebevî'de meseleyi halka açmış ve bu dedikodulara bir son vermek istemiştir. Neticede Hz. Âişe ilâhî beyanla aklanmış ve art niyetli kişilerin onun iffetine gölge düşürücü nitelikte söz söylemelerini imkânsız hale getirmiştir.

2. Kadın sahâbînin evlenme konusunda Hz. Peygamber'le istişâre etmesi ile ilgili şu örnek de önemlidir:

Fatıma binti Kays (r.a.)'ın rivâyet ettiğine göre;

(Kocası) Ebu Amr b. Hafs, uzakta iken onu üç talâkla boşadı. Kocasının vekili, Fatıma

53 Buhârî, Şehâdât, 15, Mağâzî, 34, İ'tisâm, 28; Müslim, Tevbe, 56; İbn Hişâm, a.g.e., III, 313 vd.

54 İlgili âyetler için bkz. en-Nûr, 24/ 11-22.

binti Kays'a bir miktar arpa gönderdi. Fatıma da (nafaka olarak az bir şey gönderdiği için) vekile kızmıştı. Vekil de:

“Vallahi senin bizim üzerimizde hiçbir hakkın yoktur” dedi. Bunun üzerine Fatıma binti Kays, Rasûlullah (s.a.v.)'e geldi ve durumu anlattı. Hz. Peygamber:

“Senin Ebû Amr üzerinde bir nafaka hakkın yoktur” dedi ve Ümmü Şerîk'in evinde iddetini tamamlamasını emretti. Sonra da:

“O (cömert) bir kadındır. Onun evine ashâbım çok gider. Sen Ümmü Mektum'un evinde iddetini tamamla. O âmâdır. Elbiseni de çıkarabilirsin. İddetin bitince bana haber ver” buyurdu.

Fatıma binti Kays diyor ki: “İddetim bitince, (Hz. Peygamber'e gidip), Muâviye b. Ebû Sufyan ile Ebû Cehm bana evlenme teklif ettiler” dedim.

Hz. Peygamber: “Ebû Cehm, sopayı elinden düşürmez. Muâviye ise son derece fakirdir. Hiçbir malı yoktur. Sen Usâme b. Zeyd ile evlen” buyurdu. Fakat buna razı olmadım. Hz. Peygamber daha sonra:

“Usâme b. Zeyd'le evlen” diye tekrar etti. Ben de onunla evlendim. Allah bu evliliği hayırlı kıldı. Usâme ile evlendiğim için diğer kadınlar bana gıpta ettiler.⁵⁵

Kur'an'daki örneklerden başka, bizzat Rasûlullah (s.a.v.) gerek nazarî emirlerinde ve gerekse fiilî örneklerde kadınlarla istişâreyi ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber ailevî sorunları çözüme kavuşturmada istişâre yoluyla kadınlara yardımcı olmuştur. “Kadınlarla istişâre edilmez” gibi bir anlayışa sahip olanlar, Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla çelişen bir hükme varmışlardır. Böyle bir anlayış, Kur'an ve sünnetin ruhuyla bağdaşmaz. İstişâre ehlinde bulunması gereken niteliklere sahip olan liyakatli herkes; kadın veya erkek, istişâre edilmeye layıktır. Bu özelliklere sahip olmayanlarla istişâre edilmez. Ölçü cin siyet değil liyakattir. Dolayısıyla “Kadınlarla istişâre edin, fakat onlara muhalefet edin” gibi bir rivâyet zayıftır.⁵⁶ Elbânî de bu rivâyet için *lâ asla leh* demiştir. Yani bu rivâyetin uydurma olduğunu söylemiştir.⁵⁷

f. Ferdî İstişâreleri:

İslâm ümmetinin bütün fertleri, kendilerine ait meselelerini çözmeye teşebbüs edecekleri zaman güvenilir, ilim ve irfan sahibi kişilerle istişâre ederek onların fikirlerinden faydalanmalıdır.⁵⁸

55 Müslim, Talak, 36; Nesâî, Nikâh, 22.

56 Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs ammâ İštehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, Beyrut, 1988, II, 3.

57 Elbânî, Muhammed Nâsuriddîn, *Silsiletu'l-Ehâdisi'z-Za'ifa ve'l-Mevzu'a*, Mektebetu'l- Maârif, Riyad, 2001, I, 619.

58 Sönmez, Abidin, *Şûra ve Rasûlullah'ın Müşaveresi*, İnkılâb Yayınları, İstanbul, 1984, s. 149-150.

Hız. Peygamber'in bu hususlara işaret eden pek çok hadisi vardır. Bunlardan bazılarına temas etmek, meseleye yeteri kadar ışık tutabilir.

“*Biriniz (din) kardeşine danıştığı zaman, danışılan kimse ona hak ve doğru bildiğini söylesin.*”⁵⁹

“*Herhangi bir işi murad eden ve o hususta bir Müslüman kardeşi ile istişâre eden kimseyi Allah (c.c.), işlerinin en doğrusuna hidayet eder.*”⁶⁰

“*Bir kimse doğrunun başka bir şekilde olduğunu bildiği halde kardeşi ile herhangi bir konuda istişâre ettiğinde aksini söylerse şüphesiz ki ona ihanet etmiş olur.*”⁶¹

“*Kişi bildiği bir şey kendisine sorulduğu zaman onu gizlerse; Allah, Kıyamet günü o kimseyi ateşten bir gemle (yularla) bağlar.*”⁶²

“*Kesin karar ve temkinli hareket, re'yy ve temiz akıl sahipleri ile istişâre etmek ve sonra da bu karara itaat etmektir.*”⁶³

Bu hadislerden anlaşıldığı gibi Müslüman kişinin, kişisel işlerinde de ehil olan insanlarla istişâre etmesi, onların görüşlerinden faydalanması gerekir. Danıştığı kimsenin de ona doğru bilgiyi vermesi, dürüst davranması konusunda hassas olması tavsiye edilmiştir.

SONUÇ

Konuyla ilgili olarak yukarıda zikrettiğimiz âyet, hadis, uygulama ve olaylardan şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Kur'an-ı Kerim'in istişârenin önemine genel prensiplerle işaret etmiş olması; Rasûlullah (s.a.v.) ise, bu işin ameli boyutunu örnek uygulamalarla göstermiş olması İslam dininin bu konuya verdiği önemi göstermektedir. İslam Dininde bilginin kaynağı olarak kabul edilen unsurlardan en önemli iki başat metinde konuya açık bir şekilde işaret eden verilerin bulunması, onu kaçınılmaz ve tartışmasız bir şekilde Müslümanların nezdinde de önemli bir pozisyona taşımaktadır. Şura/istişâre ilkesine işlerlik kazandırıldığında karşılaşılan ihtilafı meselelerin hallinin daha kolay bir şekilde ve objektif koşullarda gerçekleşeceği açıktır. Kur'an'ın sadece Müslümanlara değil tüm insanlığa gönderilen bir kitap olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda önerdiği çözümlerin bütün insanlık için yol gösterici, ufuk açıcı ve yeni perspektifler kazandırıcı bir nitelikte olduğunu düşünebiliriz.

59 İbn Mâce, Edeb, 37.

60 Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, (Thk. Târik b. İvazullah, Abdulmuhsin b. İbrahim), Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1995, VIII, 181; Beyhakî, *el-Câmi' li Şuabi'l-İmân*, (Thk. Muhtâr Ahmed en-Nerevî), Mektebetü Rüşd, Riyâd, 2003, X, 39; Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, (Thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, VIII, 181; Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, II, 511; Muttakî, Alâüddin el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, I-XVIII, Beyrut, 1979, II, 409.

61 Ebû Davûd, ilim, 8.

62 Ebû Davûd, ilim, 9.

63 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, X, 112; Muttakî, *a.g.e.*, III, 410.

Kur'ân-ı Kerîm, "Şûrâ" terimini açıkça kullanarak İslâm ümmetinin ferdi, ailevî, toplumsal v.b. işlerinin istişâreyle olmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in eski kavimlerin istişâre geleneklerine atıfta bulunmuş olması bu kurumun evrensel kimliğine bir işaret olarak algılanabilir.

Kur'ân-ı Kerîm, Rasûlullah (s.a.v.)'e istişâre etmeyi emretmiştir. Bu emirden dolayı Hz. Peygamber, sadece kendi görüşüyle amel eden bir lider olmamış, vahiy bulunmayan konularda ashâbıyla istişâre etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in siyasî, ticarî, cezaî, ailevî, ferdi vb. birçok alanda istişâreleri mevcuttur.

Rasûlullah (s.a.v.), istişâre edilecek meselede kimi veya kimleri ilgilendiriyorsa, erkek- kadın, genç-yaşlı ayırımı yapmadan onların fikirlerine başvurmuştur.

Hz. Peygamber, kadınlarla istişâre etmeyi ihmal etmemiştir. "Kadınlarla istişâre edilemez" gibi bir anlayış, Kur'ân'ın ve sünnetin ruhuna aykırıdır. İstişârede ölçü cinsiyet değil, liyakattir.

Günümüzde insan ilişkileri çok yönlü ve daha karmaşık bir hal aldığı için istişâreye daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple Müslümanların muvaffak olması için, ferdi, ilmî, siyasî, ticarî vb. tüm alanlarda istişâre mekanizmasını canlandırmaları gerekir.

İstişâreden amaç çok sesliliğe, değişik fikir ve görüşlere engel olmak değil; kolektif akli öne çıkararak ilgili herkesi problemlerin çözümüne ortak kılmaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs ammâ İštehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Beyrut, 1988.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut, ts.

Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım, Ankara, 1992.

Aslan, Recep, *Rasûlullah'ın İstişâreleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996.

Aydın, Ali Arslan, **İslâm'da Şûrâ'nın Manası Yeri ve Önemi**, *İslâm Dergisi*, Eylül, 1990.

Aynî, Bedruddîn Mahmud b. Ahmed, *Umdetü'l-kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

Babilli, Mahmud, **İslâm'da Şûrâ** (çev. Nihat Armağan, Kemal Çobanbeyli), **Fikir Yayınları, İstanbul, 1985.**

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübra*, Beyrut, 1344.

....., *el-Câmi' li Şuabi'l-Îmân*, (Thk. Muhtâr Ahmed en-Nerevî), Mektebetü Rüşd, Riyâd, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul, 1979.

Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sıhah Tâcu'l-Luğa ve Sıhâhu'l-Arabîyye*, (Thk. Ahmed Abdulgafur Attâr), Dâru'l-İlm, Beyrut, 1984.

Dımcî, Abdullah b. Amr b. Süleymân, *el-Îmâmetü'l-Uzmâ*, Riyâd, 1987.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sunen*, Mısır, 1952.

Elbânî, Muhammed Nâsuriddîn, *Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Za'ifa ve'l-Mevzu'a*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 2001.

Gezgin, Ali Galip, "Kur'an'da ve Türk Devlet Geleneğinde Şûra", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İsparta, 1997, Sayı: 4, s. 183-207.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, (Thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

İbn Fâris, Ahmed b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekâyisu'l-Luga*, (Thk. Abdüsselâm Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Kahire, 1972.

İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1971.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sunen*, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Kahire, 1954.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basrî, *Kitabu't-Tabakâti'l-Kebîr*, Beyrut, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, ts.

İbnu'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Kahire, 1970.

Köten, Akif, *Hz. Peygamber'in Devlet Başkanlığı*, Furkan Ofset, Bursa, 1993.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Kahire, ts.

Heyet, Şamil İslâm *Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990.

Muttakî, Alâüddîn el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, Beyrut, 1979.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahih*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut, 1955.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sunen*, Kahire, 1964.

Râzî, Fahreddin b. Ömer, *et-Tefsirü'l-Kebîr*, Matbaatü'l Behiyye, Mısır, ts.

Umâra, Muhammed, *İslâm ve İnsan Hakları*, (çev. Asım Kanar), Denge Yayınları, İstanbul, 1992.

Sönmez, Abidin, *Şûra ve Rasûlullah'ın Müşaveresi*, İnkılâb Yayınları, İstanbul, 1984.

Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *ed-Dibâc ala Sahih'i Müslim*, (Thk. Ebû İshâk el-Huveynî), Dâru İbn Affân, Riyâd, 1996.

....., *Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, (Thk. Târik b. İvazullah, Abdulmuhsin b. İbrahim), Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1995.

Tezcan, Tuğrul, *Kur'an'da Şûrâ Kavramı ve Çağdaş Yorumları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu's-Sahih*, (Thk. Ahmet Muhammed Şakir), Kahire, ts.

Türcan, Talib, "Şûra", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 230-235.

Wensinck, A. Y., *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadis*, Leiden, 1936.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Azim Dağıtım, İstanbul, ts.

Yeniçeri, Celal, Asr-ı Saadet'te Devlet Bütçesi, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994.

Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus*, (Thk. Ali Hilâlî, Abdüsselâm Muhammed Harun vd.), Kuveyt, 2004.